ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΜΩΡΑΛΙΔΗ

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

1. ὀ φ θ α λ μ ὸ ς

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως **ὀφθαλμός**, ἀπὸ τῆς ἀνδρώσεως τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης καὶ λόγῳ τοῦ ἰδιομόρφου σχηματισμοῦ τοῦ οὐσιαστικοῦ διετυπώθησαν ὡρισμένως τρεῖς ἐκδοχαὶ σύμφωνοι μὲν ὡς πρὸς τὴν βάσιν τῆς ἀρχικῆς προελεύσεως, ἀλλὰ διάφοροι κατὰ τὴν περαιτέρω συλλογιστικὴν πορείαν:

Α΄. Ἡ πλέον διαδεδομένη[1], καὶ παγιωθεῖσα τρόπον τινὰ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν περὶ τὰ γλωσσικὰ καὶ ἐν γένει τὰ φιλολογικὰ ἐντρυφώντων, εἶναι ἡ παράγουσα τὴν λέξιν διὰ συνθέσεως τοῦ ῥιζικοῦ ὀνοματικοῦ θέματος ***ὀπ-ς ὄψ** (= ὄψις, ὀφθαλμὸς) μετὰ τοῦ οὐσ. **θάλαμος**. Τὴν ἄποψιν ταύτην ὑποστηρίζουν οἱ: Brugmann[2], Χατζιδάκις[3], Boisacq[4], Σταματάκος[5] κ. ἄ., καὶ ἀπορρίπτει μετ' ἐπιφυλάξεως ὁ J. B. Hofmann: «*wohl eher in ὀφθ-αλ-μὸς zu zerlegen wie σχινδ-αλ-μὸς als in *ὀπσ-θαλμός*»[6], χωρὶς ὅμως νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς λεπτομερείας.

Ἡ ἀνωτέρω γνώμη καίτοι φαίνεται ἀληθὴς ἐκ πρώτης ὄψεως, διότι δὲν ἀντίκειται προδήλως εἰς τὴν γλωσσικὴν καὶ σημασιολογικὴν τῆς λέξεως ἑρμηνείαν, ἐν τούτοις ἐλέγχεται ὡς ἀβεβαία, καθ' ὅσον ἡ ἱστορικὴ τοῦ πράγματος ἐξέτασις δημιουργεῖ πολλοὺς ἐνδοιασμοὺς ὡς πρὸς τὴν πλήρη ἀποδοχὴν τοῦ πειστικοῦ κατὰ τὰ ἄλλα ἐτύμου· τοῦτο δέ, διότι ὁ ὅρος **ὀφθαλμὸς** ὡς ἀναφερόμενος εἰς τὸ ὄργανον τῆς πολυτιμοτέρας τῶν αἰσθήσεων ὁράσεως κατατάσσεται αὐτοδικαίως εἰς τὸν βασικὸν λεκτικὸν ὁπλισμὸν ἑνὸς ὁμογλώσσου λαοῦ, καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι κάπως αὐθαίρετον ὁρμώμενοι ἐκ μόνης τῆς φθογγικῆς ὁμοιότητος, ἐρειδομένης ἔστω καὶ ἐπὶ ποιᾶς τινος ἐννοιολογικῆς πρὸς τὰ φερόμενα ὡς σύνθετα προσαρμογῆς, νὰ συναγάγωμεν μίαν τοιαύτην σύνθεσιν. Ἡ σημασιολογικὴ δηλονότι ἑρμηνεία: ***«ὀπτικὸς θάλαμος, κόγχη τοῦ ὀφθαλμοῦ»** προϋποθέτει ψυχρὰν καὶ ἀπεψιλωμένην αἰσθημάτων γνῶσιν ὑπὸ τοῦ γλωσσοπλάστου λαοῦ τῆς ἀνατομίας τοῦ φιλτάτου καὶ πλέον πολυτίμου εἰς τὸν ἄνθρωπον πράγματος, τοῦ ὀφθαλμοῦ[7]· ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ λέξις ἐπλάσθη κατὰ παραγγελίαν καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἐνθυμίζοντα τοὺς νεο-

---

1) Πρβλ. Βασ. Α. Καλογερᾶ: Ὀρθογραφικὸν ἐγκόλπιον καὶ ἐτυμολογικαὶ οἰκογένειαι, Ο.Ε.Δ Β., Ἀθῆναι 1971, σ. 41.

2) K. Brugmann - A. Thumb: Griechische Grammatik, 4 Auf., München 1913, σ. 149, καὶ (κατὰ Boisacq) Brugmann: Ber. d. Sächs. Ges. d. Wiss. 1897, p. 32 sqq.

3) Γ. Ν. Χατζιδάκι: Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Ἀθῆναι 1904, τ. Β΄, σ. 27.

4) E. Boisacq: Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Heidelberg - Paris 1916, 1923 καὶ 1938.

5) Ι. Δ. Σταματάκου: Λεξικὸν Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Ἀθῆναι 1949.

6) J. B. Hofmann: Etymologisches Wörterbuch des Griechischen, München 1950 καὶ 1971.

7) Πρβλ. τὰς παρ' Ἀρχαίοις μεταφορικὰς τῆς λέξεως χρήσεις, ὡς «*ποθέω στρατιᾶς ὀφθαλμὸν ἐμᾶς*» (Πινδ. Ὀλ. 6, 27), «*εἰς παῖς ὅδ' ἦν μοι λοιπὸς ὀφθαλμὸς βίου*» (Εὐρ. Ἀνδρ. 406), «*ἡγοῦ πάροιθε, θύγατερ· ὡς τυφλῷ ποδὶ ὀφθαλμὸς εἶ σύ, ναυβάταισιν ἄστρον ὥς*» (Εὐρ. Φοίν 835)· τῆς Λατ. «*ocelle mi!*» (= φίλτατε!), ὡς καὶ τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης: «*μάτια μου! φῶς μου!*».

παγεῖς ὅρους τοῦ συγχρόνου τεχνικοῦ πολιτισμοῦ· τοῦτο ὅμως ἀπορρίπτεται κατὰ λογικὴν ἀναγκαιότητα προκειμένου περὶ λέξεως ἐκ τῶν «ὧν οὐκ ἄνευ» καὶ ἐν χρήσει ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων τῆς προομηρικῆς τοὐλάχιστον περιόδου. Σημειωτέον ἐξ ἄλλου, ὅτι καὶ ἂν παρὰ ταῦτα δεχθῶμεν τὴν ἐκ τοῦ **θάλαμος** βολικὴν τῆς λέξεως σύνθεσιν, προκύπτει νέον προσέτι ἄτοπον· διότι τότε τὸ ὅλον σημασιολογικὸν βάρος τίθεται ἐπὶ τοῦ β′ συνθετικοῦ (***ὀπσ - θάλαμος**, ἤτοι κατὰ τὰ ὁριστικὰ ἢ ἄλλως προσδιοριστικά, determinativa, karmadhāraya σύνθετα: ***«ὁράσεως θάλαμος, ὁρῶν θάλαμος, ὀπτικὸς θάλαμος, κόγχη τοῦ ὀφθαλμοῦ»**) καὶ ὄχι ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ὀφθαλμοῦ· καὶ εἶναι ἱκανῶς παράδοξον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ψυχολογικὸς νόμος τῆς συνεκδοχῆς καὶ τῆς μετωνυμίας ἐλειτούργησεν ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου καὶ λεπτοτάτου τῆς ὁράσεως ὀργάνου, καὶ νὰ ἀποδώσωμεν οὕτω εἰς τοὺς ἡμιαγρίους καὶ παντελῶς στερουμένους πνευματικῆς καλλιεργείας Ἰνδοευρωπαίους Ἕλληνας τῆς πρωτοελληνικῆς περιόδου, τοὺς πρώτους ἴσως διδάξαντας τὸν ὅρον **ὀφθαλμὸς**, τὴν ὑπερβάλλουσαν πολυτέλειαν τῆς τοιαύτης χρήσεως — καὶ ὑπερτιμήσεως τοῦ περιέχοντος **(θάλαμος)** ἀντὶ τοῦ περιεχομένου **(ὀπτικὸν ὄργανον)**, ὅταν μάλιστα συμβαίνῃ νὰ παραδίδεται πλειὰς ἄλλων ἁπλουστέρων καὶ ἀκριβεστέρων συνωνύμων.

Β′. Ἄλλη ἄποψις διάφορος τῆς ἐκτεθείσης εἶναι ἡ τὸ πρῶτον διατυπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κουρτίου καὶ ἑρμηνεύουσα τὴν προέλευσιν τῆς λέξεως «*durch die Annahme einer verbalen Zwischenstufe ὀφθάλλω, das etwa äugeln bedeuten würde*»[8]· τὴν ἐκδοχὴν ταύτην δέχεται καὶ ὁ Πανταζίδης (ἐκ ῥίζης ὀπ-, δι' ἀχρήστου ῥήματος ὀφθάλλω)[9] καὶ ἐπαναλαμβάνει ὁ Frisk (ὄκταλλος ὀπτίλ(λ)ος *ὄφθαλλος > *ὀφθάλλομαι)[10]. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ἱκανοποιῇ ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ὑπόθεσις αὕτη, εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ ἀναντιρρήτως δεκτὸν ὅτι προϋπῆρξε ῥῆμα ***ὀφθάλλομαι**, ὡς τὰ μαρτυρούμενα **κατ - οπτίλλομαι** (ὀπτ-ίλος), **εἰδάλλομαι** (εἰδάλ-ιμος), **εἰδύλλομαι** (εἰδ-ύλος = εἰδήμων), **ναυτίλλομαι** (ναυτ-ίλος), καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ὁμοιοκατάληκτα **ἄλλομαι, ἀγάλλομαι** κ.λ.π., ὅτε βεβαίως τὸ πρᾶγμα θὰ ἔβαινεν ὁμαλῶς, ὡς λ. χ. εἰς τὰς λέξεις **σκαλμὸς** (σκάλλω), **παλμὸς** (πάλλω), **ἰνδαλμὸς** (ἰνδάλλομαι)· διότι πλὴν τῶν ἄλλων δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας ἐπιφέρει ἡ ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν κειμένων παντελὴς ἀπουσία ἴχνους τινὸς τῶν ὑποθετικῶν τύπων ***ὀκτάλλομαι *ὀπτάλλομαι *ὀφθάλλομαι**, ὡς καὶ ἡ μετατροπὴ τῶν φθόγγων **πτ** εἰς τοὺς ἀντιστοίχους δασεῖς, θεωρεῖται βέβαιον ὅτι ἡ σημασία ἑνὸς τοιούτου ῥήματος θὰ διέφερεν τῆς τοῦ «ὁρᾶν», ὡς δεικνύει ἡ σχέσις **ὀπτίλος** (= ὀφθαλμὸς) — **ἔμοιγε κατοπτίλλεται** (=δοκεῖ μοι, μοῦ φαίνεται)[11], ὑπὸ τὸν ὅρον βεβαίως ὅτι τὸ τέρμα **-αλλο** τοῦ **ὄκτ-αλλο-ς** εἶναι ἁπλοῦν παραγωγικὸν πρόσφυμα ἄνευ ἐπιτατικῆς τινος τοῦ «ὁρᾶν» ἐννοίας.

Γ′. Ἡ τρίτη ἐκδοχὴ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Meyer, ὁ ὁποῖος ἀναφερόμενος εἰς τὸν τρόπον τοῦ σχηματισμοῦ τῆς λέξεως **ὀφθαλμὸς** ἐκ τῆς ῥίζης **ὀπ-**, λέγει: «*Bezüglich der Vereinigung von suffixalem λ und μ vergleicht sich etwa φυτάλιο-ς «erzeugend», das aber noch ein suffixales ιο hinzunahm*»[12], ἐν συνε-

---

8) G. Curtius: Grundzüge der griechischen Etymologie, zweiter Theil, Leipzig 1862, σ. 51.

9) Ι. Πανταζίδου: Λεξικὸν Ὁμηρικὸν (ἔκδ. ἕκτη στερεότυπος), Ἀθῆναι 1883.

10) H. Frisk: Griechisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1954—1970.

11) Πρβλ. Στοβ. Ἀνθολ. 65, 16: «*Καὶ ὄντως ἔμοιγε κατοπτίλλεται ἔχειν τι σεμνὸν καὶ θαυμασμῶ ἄξιον*».

12) L. Meyer: Handbuch der griechischen Etymologie, Leipzig 1901—1902, τ. Α′, σ. 532.

χείᾳ δὲ ἀντιπαραβάλλων τὰς λέξεις **ὄκταλλος, φθίσθαι** καὶ **ἄρκτος** ἀντιστοίχως πρὸς τὰς συνωνύμους τῆς Ἀρχαίας Ἰνδικῆς (Σανσκριτικῆς) **akshán-, kshi-** καὶ **'kshas,** προσπαθεῖ νὰ διαπιστώσῃ, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας, παράλληλον δασυντικὴν ἀλλοίωσιν· φαινόμενον τὸ ὁποῖον, καὶ ἂν ἀκόμη κατὰ τὰ πορίσματα τῆς Συγκριτικῆς Γλωσσολογίας εἶχε καθολικὴν ἐφαρμογήν, θὰ ἦτο ἄμοιρον εἰδικῆς σημασίας ἐπὶ τῆς ἑρμηνείας μιᾶς ἐπὶ μέρους γλωσσικῆς ἀλλοιώσεως, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν αἱ δύο ἀδελφαὶ γλῶσσαι, ἀφ' ἧς ἀπεσπάσθησαν τοῦ Ἰνδοευρωπαϊκοῦ γλωσσικοῦ δένδρου καὶ ἠκολούθησαν ἔκτοτε ἰδίαν ἑκάστη γλωσσικὴν καὶ ἐθνολογικὴν ἐν γένει πορείαν σαφῶς διάφορον τῆς τῶν ἄλλων ὁμογλώσσων λαῶν.

Ὡσαύτως δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ σοβαρότητος ὑπόθεσις περὶ τῆς εἰς ὡρισμένην χρονικὴν περίοδον τάσεως τῶν ψιλῶν **κ, π, τ** πρὸς δασυντικὴν ἀλλοίωσιν, εἴτε ἀπολύτως εἴτε ἐν συνδυασμῷ (ὡς π. χ. ἀνάλογον φαινόμενον διαπιστοῦται εἰς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς διὰ τῆς προφορικῆς μόνον παραδόσεως σωζομένας καὶ ἀπὸ τοῦ συμπλέγματος **πτ** καὶ **κτ** ἀρχομένας λέξεις τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης) [13], ἐλλείψει παραλλήλων γλωσσικῶν μνημείων· ὁ δὲ ἰσχυρισμὸς τοῦ Seiler: «ὀφθαλμὸς (ὀπ-, ὀφθῆναι)» [14] εἶναι ἀστήρικτος, διότι οἱ παθητικοὶ τύποι **ὀφθήσομαι** (*ὀπ-θήσομαι) καὶ **ὀφθῆναι** (*ὀπ-θῆναι) δὲν παραδίδονται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου διὰ τὴν κατ' ἀναλογίαν μετατροπὴν τοῦ **ὄκταλλος.**

Ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ ὑπὸ τοῦ Meyer παραλληλισμὸς τοῦ **ὀφθαλμὸς** πρὸς τὸ **φυτάλμιος,** εἴτε τοῦτο προέκυψεν ἐξ ἑνὸς ἀδήλου τύπου ***φυταλμὸς** εἴτε **ἐκ τοῦ φυτάλιμος** [15] κατὰ μετάθεσιν, ἄγει εἰς ἓν — ἔστω καὶ ἀρνητικὸν — συμπέρασμα· ὅτι ἡ ἐκ τοῦ **θάλαμος** σύνθεσις τοῦ **ὀφθαλμὸς** φαίνεται ἔτι μᾶλλον ἀπίθανος.

Ἡ ἄποψις τοῦ Meyer θὰ ἦτο πληρεστέρα, ἐὰν διετυποῦτο ὡς ἑξῆς:
Εἰς τὸ τέρμα **- αλμὸς (ὀφθ - αλμὸς)** εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἀρχαϊκὴν κατάληξιν **- άλιμος,** σημαίνουσαν πλησμονὴν τῆς ἐννοίας τοῦ πρωτοτύπου, τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκομεν εἰς ἐπίθετα προσδιοριστικὰ δραστικῶν οὐσιαστικῶν, ὡς τὰ παρ' Ὁμήρῳ **εἰδ - άλιμος** (εἶδος), **καρπ - άλιμος** (καρπὸς = ὁ ἁρμὸς τοῦ πήχεως μετὰ τῆς χειρός), **κυδ - άλιμος** (κῦδος), **πευκ - άλιμος** (πεύκη· πρβλ. πύξ, πυγ-μή, πυκ-ινὸς καὶ πυκ-νός, pug-na, καὶ τὸ καθ' Ἡσύχιον: πευκαλέος = ξηρός, *«σκληρός;»), τὸ τοῦ Ἡροδότου **ἰδ - άλιμος** (ἶδος), τὸ καθ' Ἡσύχ. **ἁρπάλιμος** (ἁρπάζω· πρβλ. τὸ Ὁμηρ. **ἁρπαλέος),** τὸ μεταγενέστερον **νηφ - άλιμος** (νήφω), καὶ δὴ καὶ τὸ **φυτ - άλιμος** (φυτός, φύω)· οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ῥημ. ἐπιθέτου **[*]ὀπτὸς** (*ὀπ-jομαι *ὄπτομαι ὄψομαι ὄπωπα) ἔχομεν ***ὀπτ - άλιμος** (πρβλ. τὸ παρ' Ὁμήρῳ: **ὀπταλέος** = ὀπτός, ψητός)· ἐξ αὐτοῦ διὰ μετακινήσεως τοῦ τόνου καὶ τῆς συνεπείᾳ τούτου σιγήσεως τοῦ **ι** δύναται νὰ προκύψῃ ὁ τύπος ***ὀπτ - αλμός,** ἤτοι:

---

13) Ἤτοι **πτ > φτ**: πταίω φταίω, πτωχὸς φτωχός, πτερὸν φτερό, πτέρνη φτέρνα, πτύον πτυάριον φτυάρι, ἀλλὰ καί: πίπτω πέφτω, ἑπτὰ ἑφτά, ὀπτὸς ὀφτὸς (= ψητός· πρβλ. τὸ λεγόμενον ἐν Κρήτῃ καὶ μᾶλλον ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ἁγ. Βασιλείου Ρεθύμνης: «*ὀφτὴ πατάτα μὲ τσικουδιά*»)· καὶ **κτ > χτ**: κτίζω χτίζω, τὴν κτένα ἡ χτένα, κτυπῶ χτυπῶ, ἀλλὰ καί: ὀκτὼ ὀχτώ, ἀκτὶς ἀχτίδα ἡλιαχτίδα, κ.λ.π.· ὁμοίως καὶ ἡ Γερμανικὴ μετέβαλε τὰ ἐν ἀρχῇ τῶν λέξεων Ἰνδοευρωπαϊκὰ **π** καὶ **κ** ἀντιστοίχως εἰς **f** καὶ **h,** ὡς: πούς Fuß, πέραν fern, πρωΐ früh, κέαρ Herz, κύων Hund, κέρας Horn, κ.λ.π.

14) E. Seiler: Griechisch - Deutsches Wörterbuch des Homeros und der Homeriden, Leipsig 1863.

15) Τὴν λέξιν ἀναφέρει ὁ Ἡσύχιος («*φυταλίμοις· φυτευτικοῖς, γονίμοις*», καίτοι ἡ ἔκδοσις Schmidt παρέχει τὸν τύπον διωρθωμένον εἰς «*φυταλμίοις*» παρὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κώδικος, ἐπὶ τῷ ἰσχυρισμῷ ὅτι «*haec forma etymologiae causa ficta in φυταλμίοις vel φυταλίοις erat mutanda*») καὶ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν.

ὀφθ - αλμός. Κατὰ ταῦτα ἡ σημασιολογικὴ ἀνάλυσις τῆς λέξεως ὑποδηλοῖ τὴν ἔννοιαν *«**ὄργανον πλῆρες ὁράσεως**» ἢ ἄλλως κατὰ κυριολεξίαν «**ὀπτικὸν ὄργανον**». Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει, ὡς καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδοχήν, παραμένει ἀνερμήνευτον τὸ πρόβλημα τῆς μετατροπῆς τῶν ψιλῶν πτ εἰς τὰ ἀντίστοιχα δασέα **φθ (πhτh),** καὶ κατὰ συνέπειαν ἀπορρίπτεται καὶ ἡ παραγωγὴ αὕτη· ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἴσως κατὰ κύριον λόγον, διότι οὐδεὶς παράλληλος τύπος ἢ φαινόμενον τοιαύτης παραγωγῆς μαρτυρεῖται.

***

Αἱ ὡς ἄνω ἱστορικαὶ καὶ λογικαὶ ἀντιρρήσεις ἐπὶ τῶν τριῶν ἐκδοχῶν ἐπιβάλλουν τὴν ἀναζήτησιν ἄλλης ἐτυμολογίας πλέον ἀληθοφανοῦς. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἐπάναγκες νὰ ἐξετασθοῦν αἱ παραδεδομέναι συνώνυμοι λέξεις τῆς Ἑλληνικῆς, ὡς καὶ τῆς Λατινικῆς, ἡ ὁποία πρόσκειται περισσότερον τῶν ἄλλων γλωσσῶν τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς ὁμογλωσσίας πρὸς τὴν Ἑλληνικήν, τόσον διὰ τὴν σχεδὸν παράλληλον ἐξέλιξιν ὅσον καὶ διὰ τὴν διαχρονικὴν ἀμοιβαιότητα τῶν ἐπιδράσεων. Αἱ λέξεις αὗται εἶναι : [16]

a. Τὸ Ἰωνικὸν **ὄσσε, τὼ** (<***ὀκ - je**), τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς Ἀττικὸν τύπον ***ὄττε**· πρβλ. **ὄττις, ἡ** (= ὄψις), **τρι - οττ - ὶς** καὶ **τρι - οπ - ὶς** (= τριόφθαλμος), **ὄσσομαι** (<*ὀκ-jομαι = βλέπω), **ὄψομαι** (<*ὀπ-σομαι) καὶ **ὄπ - ωπ - α** ἐξ ἀχρήστου ἐνεστῶτος ***ὄπτομαι** (<*ὄπ-jομαι), **ὄμμα, τὸ** (<*ὄπ-μα), **ὄψις, ἡ** (<*ὀπ·σι ς), **ὤψ, ἡ** (<*ὄπ-ς = ὀφθαλμός, ὄψις), **ὄψ, ἡ** (<*ὄπ-ς = ὄψις, ὀφθαλμός), καὶ **ὄππατα, τὰ** (= ὄμματα).

b. Τὸ Δωρικὸν **ὀπτίλος** ἢ **ὄπτιλλος, ὁ** [17]· τοῦτο ἀναντιλέκτως παρήχθη ἐκ τοῦ ῥημ. ἐπιθέτου **[*]ὀπτὸς** [18] (***ὀπ - jομαι *ὄπτομαι ὄψομαι**· πρβλ. τὸ παρ' Ὁμήρ. **ὀπτὴρ** = ὁ βλέπων, ὁ κατοπτεύων, ὡς καὶ τὰ ἄλλα συντεθειμένα παράγωγα : **πρό - οπτος, ὕπ - οπτος, κάτ - οπτος, ἄ - οπτος** κλπ.) προσλήψει τῆς ὑποκοριστικῆς καταλήξεως **-ίλος** ἢ **-ιλλος** [19], καθ' ὅμοιον τρόπον ὡς π. χ. εἰς τά : πομπὸς **πομπ - ίλος,** πόντος **ποντ-ίλος,** ναύτης **ναυτ - ίλος,** ἀργὸς **ἄργ - ιλ(λ)ος,** τροχὸς

---

16) Τὸ Ἰωνικὸν **ἴλλος, ὁ** (<ἐπιθ. **ἰλλὸς** = ἀλλοίθωρος, ὅπερ ἐκ τοῦ ῥήμ. **ἴλλω ἰλλέω**) καὶ τὸ τοῦ Ἡσυχ. **βῶροι, οἱ** (ἐκ τῆς ῥίζης ***ϝορ-**, ἐξ οὗ καὶ τὸ **ὁράω**) οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ἐν σχέσει πρὸς τὸ **ὀφθαλμός.**

17) Κατὰ διόρθωσιν τοῦ Κόντου (ἐν «Ἀθηνᾶς» τόμ. Α', σ. 19) ἐκ τοῦ παραδεδομένου **ὀπτίλλος**· πρβλ. Ἀρκαδ. σ. 54, 12 : «*τὸ δὲ ὀπτίλλος παροξύνεται καὶ τὸ νεογιλ*[*λ*]*ὸς ἔχει θηλυκόν*).

18) Ὑπάρχουν παράγωγα εἰς **-τος** ἐπίθετα ἐξ ἀποθετικῶν μεταβατικῶν ῥημάτων μετὰ παθητικῆς ἅμα καὶ ἐνεργητικῆς σημασίας, ὡς π. χ. **δύναμαι δυνατὸς** (= ὅστις δύναται νὰ γίνῃ || ὁ δυνάμενος, ὁ ἰσχυρός), **μέμφομαι μεμπτὸς** (= ὁ ἀξιόμεμπτος || ὁ μεμφόμενος, ὁ ἐπιρρίπτων μομφὴν ἐπί τινος), **λωβάομαι λωβητὸς** (= ὁ βεβλαμμένος || ὁ ὑβριστικός)· βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκι : Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Ἀθῆναι 1902, τ. Α', σ. 540, καὶ Ι. Δ. Σταματάκου : Ἱστορικὴ Γραμματικὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, Ἀθῆναι 1949—1950, σ. 279, ἔνθα : «*Ἀρχικῶς ἡ σημασία τῶν εἰς -τος δὲν ἦτο μόνον παθητικὴ ἀλλὰ καὶ ἐνεργητική : ῥυτὸς = ῥέων, δυνατὸς = ἱκανός, ἄκλαυτος = μὴ κλαίων, ἀλλὰ καί : μὴ κεκλαυμένος. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ μὲ τὰ adultus, praeteritus κ. ἄ.*». Οὕτω κατὰ τὰ ἀνωτέρω καὶ [*]**ὀπτὸς** (= ὁ ὑποπίπτων εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς ὁράσεως, ἀλλὰ καί: *«ὁ βλέπων»).

19) Βλ. Ἀθ. Θ. Φλώρου : Γραμματικὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Ἀθῆναι (1970;). σ. 132, καί : P. Chantraine : La formation des noms en grec ancien, Paris 1933, σ. 248 κέξ.

(= ὁ τρέχων) **τροχ-ίλος**, ὄρχος **ὀρχ-ίλος**[20], ὁμὸς **ὅμ - ιλος** καὶ Αἰολ. **ὄμ - ιλλος**, αἴξ **αἴγ - ιλος**, στρόβος **στρόβ - ιλος**, πούς **πέδ - ιλον** κλπ.

Τὸ ἀρχαϊκὸν παραγωγικὸν ἐπίθημα **-ιλο** (πρβλ. **κοῖλος** < ***κοϝ - ιλος** < ***κοϝος κόος** = κοίλωμα) ἀπέκτησε σημασίαν ὑποκοριστικὴν ἐξ ἐπιδράσεως προφανῶς τοῦ ἐπιθέτου **φίλος**[21] (= προσφιλής, ἀγαπητός)· τοῦτο καταδεικνύεται ἀναμφιβόλως περισσότερον **ἐκ τῶν εἰς -ιλος** κυρίων ὀνομάτων, ὡς: ζωὸς **Ζω - ίλος**, μύρτον **Μυρτ-ίλος**, σοφὸς **Σόφ - ιλος**, χοῖρος **Χοιρ - ίλος**, κλπ.

Ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι ὁ εἰς **-υλος** ὑποκορισμός, ὡς π. χ. μικρὸς (Δωρ. μικκός) **μικκ - ύλος**, ἔρως **ἐρωτ - ύλος**, στόμα **στωμ - ύλος**, ἄρκτος **ἀρκτ - ύλος**, φαίνεται νεώτερος πλασθεὶς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν κατάληξιν **-ίλος** καὶ ἐξ ἐπιδράσεως εἴτε μετασχηματισθέντων ἐπιθέτων εἰς **-ύς**, ὡς δριμὺς **δριμύ-λος**, ἡδὺς **Ἡδύ - λος**, κρατὺς **Κρατύ - λος** καὶ **Κράτυ - λλος**, θρασὺς **Θράσυ - λλος**, βαθὺς **Βάθυ - λλος**, εἴτε πρωτοτύπων λέξεων τὸ θέμα τῶν ὁποίων περιεῖχε **υ**, ὡς αἰσχύνομαι **Αἰσχύ - λος**, χρέμυς **Χρεμύ - λος**, κόρυς κόρυμβος **κρωβύ - λος**.

c. Τὰ Αἰολικὰ **ὄκκος**, **ὁ** καὶ (Βοιωτ.) **ὄκταλλος** ἢ **ὄκκαλλος**, **ὁ**· καὶ

d. Τὸ λατ. **oculus**, τὸ ὁποῖον ἀνάγεται εἰς τὸ Ὁμ. **ὄσσε** ***ὄκ - je**[22] ἢ συσχετίζεται μετ' ἐπιφυλάξεως πρὸς τὸ Δωρ. **ὀπτίλος** κατὰ μεταβολὴν τῆς καταλήξεως **-ilus** εἰς **-ulus**, ὡς ἐν τῷ **mutilus — mutulus**[23]· ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν **oc-ellus.**

***

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἄλλων συνωνύμων τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν, καταφαίνεται ὅτι ἡ βάσις τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν εἶναι ἡ ῥίζα ***ὀκ- *ἀκ-**, ἔχουσα τὴν ἔννοιαν τοῦ **ὀξέος**, τῆς ἐντάσεως καὶ τῆς ταχύτητος[24]· περισσότερον δὲ ἐξ ὅλων ἐναρμονίζεται πρὸς τὸ **ὀφθαλμὸς** τὸ Βοιωτ. **ὄκταλλος** ἢ **ὄκκαλλος**. Καὶ ἂν βεβαίως, ἐξαιρουμένων τῶν ἁπλῶν καὶ σχεδὸν ριζικῶν συνωνύμων, συμβιβάζονται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξις **-ίλος** τοῦ **ὀπτίλ(λ)ος** πρὸς τὸ ὄργανον τῆς ὁράσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ παραγωγικὸν ἐπίθημα **-ματ**, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ ἀποτέλεσμα ἀλλὰ καὶ τὸ ὄργανον ἐνεργείας, πρὸς τὸ **ὄμμα**, ὡς καὶ τὸ ἐνεργείας σημαντικὸν **-σι** πρὸς τὸ **ὄψις** (ὄψεις = ὀφθαλμοί), καὶ κατὰ συνέπειαν ἔχουν ἀποχρῶντα λόγον ὑπάρξεως, — δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἁπλοῦν πρόσφυμα **-αλλο** τοῦ **ὄκταλλος** ἢ **ὄκκαλλος**, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὑπὸ τὸ τέρμα **-αλλος** λανθάνει λέξις σημαντικὴ ἐπιτατικῆς τινος τοῦ ὅλου σχηματισμοῦ ἐννοίας· καὶ φαίνεται ὅτι πρὸς τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ἀνταποκρίνεται τὸ οὐσ. **ἦλος**, ἤτοι τὸ Δωρ. **ἆλος** (***ἄλλος**) καὶ τὸ Αἰολ. ϝάλλος

---

20) Τὰ **τρόχις**, **ὁ** καὶ **ὄρχις**, ἡ εἶναι μᾶλλον μετασχηματισμοὶ ἀντιστοίχως ἐκ τῶν **τροχίλος**, **ὀρχίλος**.

21) Πρβλ. ἐνδεικτικὰς παρ' Ὁμήρῳ χρήσεις τοῦ ἐπιθέτου, ἐν αἷς διαφαίνεται ἡ πρὸς ὑποκορισμὸν τάσις τῶν προσδιοριζομένων οὐσιαστικῶν, ὡς π. χ.: «*δεῦρο πάροιθ' ἐλθοῦσα, φίλον τέκος, ἶζευ ἐμεῖο*» Γ 162, «*νόστον πευσόμενος πατρὸς φίλου*» β 360, «*γήθησε δέ μοι φίλον ἦτορ δυσμόρῳ*» η 269, κλπ.

22) Βλ. A. Zimmermann: Etymologisches Wörterbuch der lateinischen Sprache, Hannover 1915, σ. 182.

23) Βλ. A. Walde - J. B. Hofmann: Lateinisches etymologisches Wörterbuch Heidelberg 1954, τόμ. Β', σ. 20θ κἑξ.

24) Πρβλ. καί: **ἀκ-ή**, **ἀκ-ίς**, **ἀκ-μή**, **ἀκ-ωκ-ὴ** (***ἀκ-ακ-ή**), **ἀκ-όνη**, **ἄκ-ρος**, **ἄκ-ων** (=ἀκόντιον), **ἄγ-νυ-μι**, **ἀξ-ίνη**, **ἀκ-ούω**, (***ἀκ-** καὶ **οὖς**), **ἄκ-ανθα**, **ὀξ-ύς**, **ὄκ-ρις**, **ὠκ-ύς**, ac-er, ac-ies, ac-utus, oc-ior, ἴσως καὶ optimus (= *«πλήρης ὁράσεως, περίβλεπτος, περίοπτος;»· πρβλ. Πλουτ. **Σύλλ. 21**: «*ἀριστεύων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ περιόπτως ἔπεσεν*»).

(πρβλ. τὸ καθ' Ἡσύχ. «γάλλοι· ἥλοι», καὶ τὸ Λατ. **vallus** = σταυρός, σκόλοψ) ἐκ θέματος ἴσως ***ἦ** τοῦ **ἴ - η - μι** (*ji - jē - mi = ῥίπτω· πρβλ. τὸ Λατ. **ja - c - io**) ἤ, ἐξ ἴσου πιθανῶς, ***Ϝαλ-** τοῦ **ἁλῶναι**[25] (Ϝαλ-jος > Ϝάλλος;).

Εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην συναινεῖ καὶ τὸ ἀναμφισβήτητον γεγονὸς ὅτι ὑπὸ τὴν μορφὴν παραγωγικοῦ ἐπιθήματος **-άνη -ανο τῶν** εἰς **-ανος, -άνη, -ανον** ἐκ ῥημάτων παραγώγων οὐσιαστικῶν, σημαινόντων κατὰ κανόνα ὄργανον ἢ μέσον ἢ ἀποτέλεσμα καὶ σπανίως τόπον ἐνεργείας, εὑρίσκεται ὀνοματικὸν θέμα ἐκ τοῦ ῥήμ. **ἄνω** (ῥιζικοῦ τύπου τῆς ὁμάδος **ἄνυμι, ἀνύω, ἀνύτω**, ἢ προελθόντος ἐκ τοῦ **-ἄνϝω ἀνύω**, ἐν χρήσει καὶ παρ' Ὁμήρῳ), καθ' ὅσον μάλιστα ὑπάρχει καὶ τὸ μεμαρτυρημένον οὐσ. **ἄνη, ἡ** (Αἰσχ. Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ. 713, Ἡσύχ.: *ἄνη· ἄνυσις, καὶ πρᾶξις*»)· οὕτω δὲ ἔχομεν τὰ παρ' Ὁμήρῳ: **δρέπ-ω δρεπ - άνη** καὶ **δρέπ - ανο - ν**, **στέφ-ω στεφ - άνη** καὶ **στέφ - ανο - ς**, **χέ-ω χό - ανο-ς**, σφάζω (*σφάγ-jω) ***σφάγ- -ανο - ν > *σφασγ - ανο - ν > φάσγ - ανο - ν**, κ.λ.π.

Καὶ ὄντως ὁ σχηματισμός: ***ὀκ - ς** (κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τὸ ***ὀπ - ς**· πρβλ· ***ὀκ - jομαι ὄσσομαι**, ***ὄκ - je ὄσσε, ὀξὺς**)καὶ *Ϝάλλος*, ἤτοι ***ὀκ - Ϝαλλος > ὄκκαλλος** (= *«**ὁ ὀξέως ὁρῶν** ἥλος, **ὁ ὀξέως ἐν εἴδει ἥλου βλέπων**»· πρβλ. οἰκοδεσπότης, σπιτονοικοκύρης, δὲν ἀντίκειται πρός τὸν φθογγικὸν νόμον: **κ + Ϝ > κκ** ἢ **πτ** (πρβλ. ***ἴκϜος > ἵππος** καί, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ **ἅρμα, ἵππος** ἀλλὰ καὶ **ἴκκος** ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ Τάραντος, Λατ. **equus**)· κατ' ἀνομοίωσιν δὲ τοῦ δευτέρου **κ** καὶ συνεπείᾳ τῶν ἑπομένων **λλ**, ἔχομεν καὶ τὸν τύπον **ὄκταλλος** (πρβλ. ***qvel- πέλ - ω, πτόλις** καὶ **πϜολις πόλις**)· τοῦτο ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ συνώνυμον **ὄκκος** ἢ εἶναι λέξις πρωτογενής, ἤτοι: ***ὀκϜος**[26] (πρβλ. ***ὀκje ὄσσε**, καὶ Σανσκρ. **ákshi**), ἢ ἔχει μετασχηματισθῆ ἐκ τοῦ **ὄκκαλλος**, ὡς λ. χ. **ἀστράγαλος > ἄστρις**.

Ἐν προκειμένῳ, εἴτε ἐκ τοῦ **ὄκταλλος** προῆλθεν ὁ τύπος ***ὄπταλλος** κατὰ συναλλαγὴν τῶν φθόγγων **κ** καὶ **π** (πρβλ. **βου - κόλος αἰ - πόλος, sequ - or ἕπ - ομαι** κλπ.), ἐξ οὗ, κατ' ἐπίδρασιν τοῦ οὐδεμίαν πρὸς τὸ **ὀφθαλμὸς** ἐτυμολογικὴν συνάφειαν ἔχοντος[27], **ὀφρύς**[28], ***ὄφταλλος *ὄφθαλλος** (πρβλ. **ἔψω *ἑπτὸς *ἑφτὸς ἑφθός**)· εἴτε δεδομένων τῶν Δωρ. λέξεων **ὀπτίλος ὄπτιλλος** (ὀπτός, -ίλος) καὶ **ἄλος *ἄλλος**, καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ **ὄκταλλος**, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀπολεσθῆ ἡ ἐτυμολογικὴ διαφάνεια τοῦ *Ϝάλλος* ὡς β΄ συνθετικοῦ, ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ῥημ. ἐπιθέτου **[*]ὀπτὸς** καὶ τοῦ οὐσ. **ἅλος** τὸ σύνθετον ***ὀπτό - ηαλλος** (πρβλ. τὰ παρ' Ὁμήρῳ: **ἀργυρό-ηλος, κλυτό-τοξος, κλυτο-τέχνης, βροτο-λοιγός, κλυτο - εργός**) ἢ ὀρθότερον[29], καὶ λόγῳ τονισμοῦ εἰς τὴν πρώτην συλλαβὴν τοῦ α΄ συνθετικοῦ: ***ὄπτ - ηαλλος**· πρβλ. **θυρα - ωρὸς** (Ὁμ. Χ 69) καὶ Αἰολ.

---

25) Βλ. H. Ebeling: Lexicon Homericum, Lipsiae (1885), τ. Β', σ. 145.

26) Ὅτι ἡ λέξις μαρτυρεῖται μόνον ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου («*ὄκκον· ὀφθαλμόν*»), οὐδὲν μεταβάλλει· διότι εἶναι δυνατὸν διαλεκτικός τις τύπος, καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν ἄλλου ἰσογλώσσου, νὰ διατηρῆται ἐπὶ αἰῶνας ἐν παραλλήλῳ χρήσει· ἐπὶ παραδείγματι τὸ Δωρ. **μικκὸς** λέγεται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ, οὐδόλως σχεδὸν μεταβεβλημένον, ὑπὸ τὴν μορφὴν **ὁ μικκιὸς τὸ μικκιό**, καθ' ὅσον τὸ Κρητικὸν ἰδίωμα, καὶ δὴ τὸ λαλούμενον ἐν τῇ περιοχῇ Σφακίων, διασώζει πολλοὺς δωρισμούς, ὡς λ. χ. **σαμά, ἡ** (σᾶμα, σάμεα, σῆμα), **σακάζω** (σακός, σηκός) κ. π. ἄ.

27) Πρβλ. εἴδω οἶδα **ἴστωρ** καὶ **ἵστωρ** κατὰ τὸ ὁμόσημον **αἵμων, σκιὰ ἥσκιος** κατὰ τὸ **ἥλιος**.

28) Πρβλ. Ὁμ. Ξ 393: «*ὑπ' ὀφρύος οὔτα κατ' ὀφθαλμοῖο θέμεθλα*».

29) Βλ. Γ. Ν. Τσερέπη: Τὰ σύνθετα τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Ἀθῆναι 1902, σ. 52, σημ. 4.

θύρ - ωρος, ὀχετ - ηγὸς (Ὁμ. Φ 257: «*ἀνὴρ ὀχετηγός*») ἐκ τοῦ **ὀχέω** (Ὁμ. Ρ 77) **ὀχετὸς** καὶ **ἀγὸς** (Ὁμ. Δ 265, Πινδ. Νεμ. 1, 76), **στράτ - αρχος** (Πινδ. Ἰσθμ. 5, 50: «*στράταρχον Αἰθιόπων ἄφορον*») ἐκ τοῦ **στορέννυμι στρατὸς** (Λἰολ. **στρότος**) καὶ **ἀρχὸς** (Ὁμ. Α 144: «*ἀρχὸς ἀνὴρ βουληφόρος*», Πινδ. Πυθ. 1, 13: *ἀρχὸς οἰωνῶν*»), **πλεκτ - άνη** (Αἰσχ. Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ. 495) ἐκ τοῦ ῥημ. ἐπιθ. **πλεκτὸς** (Ὁμ. Σ 568: «*πλεκτοῖς ἐν ταλάροισιν*») καὶ τοῦ οὐσ. **ἄνη** (= *«ἡ τοῦ πλέκειν πρᾶξις», καὶ ἀκολούθως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας: πᾶν τὸ συμπεπλεγμένον, πλόκαμος, σπεῖρα). Ἐκ τοῦ τύπου ***ὄπτ - haλλος**, καθ' ὅσον **th = θ**, ἔχομεν ***ὄπθαλλος** καί, κατὰ τὸν φθογγικὸν νόμον **π + θ > φθ** ἢ ἄλλως κατὰ προληπτικὴν πνευματικὴν ἀφομοίωσιν [30], ***ὄπhθαλλος**, ἤτοι: ***ὄφθαλλος** (= *«ὁ ὀξέως **ἐν εἴδει ἥλου βλέπων**»).

Εἰς ἐπίρρωσιν τῶν ἀνωτέρω δέον ὅπως ἀνασκευασθῇ ἐν μέρει καὶ ἡ παραδεδεγμένη ἐτυμολογία τοῦ οὐσ. **πάσσαλος** ἐκ τοῦ ***πακ - jαλος**, τὴν ὁποίαν εἶχε προτείνει ὁ Κούρτιος (*für* ***πακ - jαλο - ς***?) [31]· ἤτοι: πήγ-νυ-μι παγ-ῆναι **πακτὸς** (Ὁμ. Κ 353, Ν 703, ν 32: «*πηκτὸν ἄροτρον*») καὶ **Φάλλος** παρέχουν ***πάκτ - ϝαλλος > *πάκτ - ταλλος**, συμφώνως πρὸς τὸν φθογγικὸν νόμον ἐν τῇ Βοιωτ. **διαλέκτῳ τ + ϝ > ττ** ἀντὶ **σσ** (πρβλ. τὸ Λατ. **paxillus**), καὶ κατ' ἀκολουθίαν, δι' ἀποβολῆς τοῦ **κ** καὶ τοῦ ἑνὸς **λ** συνεπείᾳ τοῦ διττοῦ **ττ**, **πάτταλος** (= ἐμπηγνυόμενος ἥλος) καὶ Ἰων. **πάσσαλος** [32] (πρβλ. Λατ. **pessulus**)· σημειωτέον ὅτι τὸ **πάσσαξ, ὁ** (γεν. -ακος) εἶναι νεώτερον τοῦ Ὁμηρ. **πάσσαλος** καὶ ἀποτελεῖ πιθανώτατα μετασχηματισμὸν αὐτοῦ.

Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιχειρηθῇ καὶ ἐτυμολόγησις τοῦ ἐπίσης Ὁμηρ. **κρύσταλλος**: αἱ ἐτυμολογικῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συνδεόμεναι πρὸς ἀλλήλας λέξεις **κρύος, κρυμός, κρυσταίνω, κρέας, κρήνη** (πρβλ. Ἡσυχ.: «*κρυῦναι· κρῆναι τέλειαι*»), **κρουνός**, (πρβλ. Εὐρ. Ρῆσ. 790: «*θερμὸς κρουνὸς αἵματος*»), ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰς Λατ. **cruor, crudus, crusta**, συνηγοροῦν ἴσως εἰς τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ῥήματος τοῦ τύπου **ῥέω, χέω, φλέω**, ἤτοι ***κρέϝω *κρέω** [33] ***κρύω**, κυριολεκτουμένου ἐπὶ τοῦ ῥέοντος ἐν ἀρχῇ αἵματος, πηγνυομένου κατόπιν καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει προκαλοῦντος φόβον καὶ ἀποτροπιασμόν (πρβλ. Ὁμ. Ν 48: «*κρυεροῖο φόβοιο*» καὶ Ι 2: «*φόβου κρυόεντος*», ὡς καὶ τὴν σύγχρονον χρῆσιν «*πάγωσε ἀπὸ τὸ φόβο του*»)· ἐξ αὐτοῦ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθῃ ῥημ. παράγωγον ***κρευστὸς *κρυστὸς** (πρβλ. **πλωτός**, καὶ **κρωσσὸς** = «ὑδρία, στάμνος»), τὸ ὁποῖον συντιθέμενον μετὰ τοῦ **Φάλλος** θὰ παρεῖχε τὸν τύπον ***κρύστ - ϝαλλος > *κρύστ - ταλλος**, ἤτοι: **κρύσταλλος** (= *«**τὸ ὑπὸ κρύους πεπηγὸς ὕδωρ καὶ κρεμάμενον ἀπὸ τῶν στεγῶν ἐν εἴδει ἥλου**») [34]. Ἐξ ἄλλου τὸ ὑπὸ τοῦ J. B. Hofmann προτεινόμενον ***κρύστανλος > κρύσταλλος** [35] ἀπορριπτέον, καθ' ὅτι τὸ

---

30) Βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκι: Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Ἀθῆναι 1902, τ. Α', σ. 464 κἑξ.

31) G. Curtius: Grundzüge der griechischen Etymologie, erster Theil, Leipzig 1858, σ. 233.

32) Πρβλ. Ἡσυχ.: «*πασσαλόφιν· τοῦ πασσάλου. ὁ δὲ σχηματισμὸς Βοιώτιος*».

33) Πρβλ. τὰ ὀνόματα **Κρέων, Κρέουσα, Κρεῦσις** (= πόλις καὶ λιμὴν τῆς Βοιωτίας), τὸ Ὁμηρ. **κρείων** (= ἄρχων· πρβλ. «γαλαζοαίματος») καὶ τὸ τοῦ Ἡσυχ.: «* — *κρέασι· συμποσίοις*», τὸ ὁποῖον παρὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν δηλοῖ σχέσιν πρὸς τὸ κρέας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐν τοῖς συμποσίοις ῥέοντα οἶνον.

34) Πρβλ. Ἡσυχ. «*κρύσταλ(λ)ος· τὸ πεπηγὸς ὕδωρ ὑπὸ κρύους*» καὶ «*κρόσταλλος· εἶδος ὑέλ[λ]ου*».

35) J. B. Hofmann: Etymologisches Wörterbuch des Griechischen, München 1971, σ. 162.

ῥῆμα **κρυσταίνω** ***κρυστ - άν - jω** εἶναι νεώτερον[36] (πρβλ. *τέκ-ω τίκτω ***τεκ - τὸς** τευκτὸς μετὰ τοῦ προσφ. **-αν** < ἄν-ω ***τεκτ - άν - jομαι τεκταίνομαι, ἀνόη - τος *ἀνοητ - άν - jω ἀνοηταίνω**).

Ἡ ὑπόθεσις περὶ τῆς ἐκ τοῦ **ἄλος** συνθέσεως τοῦ ἀμαρτύρου ***ὄφθαλλος** κρίνεται πιθανὴ καὶ δι' ἄλλους λόγους, καὶ συγκεκριμένως καθ' ὅσον:

α) Ἡ οὕτω συντεθειμένη λέξις ***ὄφθαλλος ὀφθαλμὸς** ἐμπεριέχει παρ' Ὁμήρῳ ἐντονώτερον χρῶμα ἐν σχέσει πρὸς τὰ συνώνυμα **ὄσσε** καὶ **ὄμματα**· τὸ **ὀφθαλμός**, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις εἶναι εὐρυτέρα τῆς τῶν ἄλλων, παρὰ τὰς ἐκ τοῦ μέτρου εὐνοήτους δυσχερείας τίθεται κατὰ κανόνα μὲν ὁσάκις τὰ δρῶντα πρόσωπα ὁμιλοῦντα ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς, κατὰ τὸ μεγαλύτερον δὲ ποσοστὸν τῶν περιπτώσεων ὅταν ὁ ποιητὴς θέλῃ νὰ δημιουργήσῃ κλῖμα θαυμασμοῦ, ψυχικῆς εὐφορίας καὶ συναισθηματικοῦ πλούτου ἢ νὰ προσδώσῃ εὐγένειαν καὶ ὑπερφυσικὸν μεγαλεῖον εἰς τοὺς ἥρωας· κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ **ὄσσε**, τὸ ὁποῖον κυριώτατα χρησιμοποιεῖται πρὸς ἔξαρσιν φονικῆς σκληρότητος ἢ ἐχθρικῆς ἐν γένει διαθέσεως καὶ ἐκφράζει ψυχικὸν καὶ σωματικὸν πόνον, ὡς καὶ πρὸς τὸ **ὄμματα**, τὸ ὁποῖον πάλιν χρωματίζει ἁπλῶς εἰς τὸ κοινὸν ἀνθρώπινον μέτρον σκηνὰς τῆς ἠρέμου καὶ ἀπράγμονος ζωῆς μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἐλαφρῶν διακυμάνσεων.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο δεικνύει ἀναμφιβόλως ὅτι ἡ λέξις **ὀφθαλμὸς** εἶναι νεωτέρα τῶν **ὄσσε** καὶ **ὄμματα**, καὶ ὡς τοιαύτη βεβαίως διατηρεῖ ἀλώβητον ἀπὸ τῆς τριβῆς τὸ σημασιολογικὸν αὐτῆς περιεχόμενον· ἀλλ' ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τεκμήριον διὰ τὴν ἀνίχνευσιν ἐπιτατικοῦ στοιχείου εἰς τὴν ὅλην δομὴν τῆς συνθέσεως.

β) Ἄλλωστε τὸ ὡς β' συνθετικὸν τοῦ ***ὄφθαλλος** προτεινόμενον **ἦλος** ἔχει παρ' Ὁμήρῳ τὴν σημασίαν «καρφίον πρὸς διακόσμησιν καὶ ὄχι πρὸς στερέωσιν»· οὕτω καὶ οἱ ἀστέρες προσηλωμένοι τρόπον τινὰ εἰς τὸ στερέωμα καλοῦνται **ἧλοι**[37].

γ) Πρὸς τούτοις ἡ ἐξομοίωσις τοῦ ὀφθαλμοῦ πρὸς ἦλον δὲν φαίνεται ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν τοιαύτην μεταφορικὴν χρῆσιν· ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης τοῦ Ὁμήρου ἐποχῆς καὶ μέχρι σήμερον συνηθίζονται φράσεις ὡς: «*τὸν κάρφωσα μὲ τὰ μάτια μου, κάρφωσε τὸ βλέμμα του*», τοῦτο δὲ καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω ἐλαχίστων παραδειγμάτων:

«. . . , *ὑπαὶ δὲ ἴδεσκε κατὰ χθονὸς ὄμματα πήξας*»
Ὁμ. Γ 217

«. . . *παπταίνων ὥς τ' αἰετός, ὃν ῥὰ τέ φασιν*
ὀξύτατον δέρκεσθαι ὑπουρανίων πετεηνῶν
Ὁμ. Ρ 675

«*οὔτε νεώτατός ἐσσι μετ' Ἀργείοισι τοσοῦτον,*
οὔτε τοι ὀξύτατον κεφαλῆς ἔκ δέρκεται ὄσσε·»
Ὁμ. Ψ 477

«*κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες τοιαίδε τε χεῖρες*
ὀφθαλμῶν τε βολαὶ κεφαλή τ' ἐφύπερθέ τε χαῖται.»
Ὁμ. δ 150

«*ὀφθαλμοὶ δ' ὡς εἰ κέρα ἔστασαν ἠὲ σίδηρος*
ἀτρέμας ἐν βλεφάροισι· δόλῳ δ' ὅ γε δάκρυα κεῦθεν.»
Ὁμ. τ 211

---

36) Πρβλ. «*Ἥμος πιλνάμενον στέρνοις κρυσταίνεται εἶαρ*» Νικάνδρ. Ἀλεξ. 314.

37) Πρβλ. «*Ἀναξιμένης ἥλων δίκην καταπεπηγέναι τῷ κρυσταλλοειδεῖ*» Πλουτ. Περὶ ἀρεσκ. φιλοσ. φυσ. δογμάτων, Β' 14 «Περὶ σχημάτων ἀστέρων».

«κι ἀσάλευτος στὰ μπροστινὰ μὲ κοίταγε προσμένοντας,
μιὰ σφήνα μές στὰ μάτια»

Ἀγγ. Σικελιανοῦ: «Θαλερό».

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ σύνθετα **ὀξυδερκὴς** καὶ **ὀξυωπὴς** [38] ἐπιτρέπουν παρομοίαν παραστατιτὴν τοῦ πράγματος ἀπόδοσιν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἐν Κρήτῃ λεγόμενον «**ὁ γίλλος οἱ γίλλοι** ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν», τὸ ὁποῖον ὁ ἀείμνηστος Χατζιδάκις [39] ταυτίζει πρὸς τὸ Ἰων. **ἴλλος**, δὲν ἀποκλείεται — καὶ τοῦτο φαίνεται ὅτι δεικνύει ἡ παρατιθεμένη φράσις: «*θὰ σοῦ βγάλω τοὺς γίλλους σου, νὰ μὴ μὲ θωρῇς ἐτσά*» [40] — νὰ εἶναι παραφθορὰ τῆς λέξεως **ἦλος** (ἤτοι: **ὁ γῆλλος οἱ γῆλλοι**, καὶ καθ' Ἡσύχιον **γάλλοι**).

Ἀπὸ τοῦ τύπου ***ὄφθαλλος** εἴτε προέκυψεν ἀμάρτυρος ὡσαύτως ῥημ. τύπος ***ὀφθάλλομαι** (= *«προσηλῶ τὸ βλέμμα, καρφώνω τὰ μάτια μου»), διὰ τοῦ ὁποίου παρήχθη ὁμαλῶς ἡ λέξις **ὀφθαλμός**, εἴτε, τὸ καὶ πιθανώτερον, διὰ προσθήκης τοῦ σημαίνοντος ἐνέργειαν παραγωγικοῦ ἐπιθήματος **-μο**, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ εἰς **-μὸς** ρηματικὰ παράγωγα, καὶ διὰ μετακινήσεως τοῦ τόνου ἐσχηματίσθη ὁ τύπος ***ὀφθαλλο-μό-ς**· ἐξ αὐτοῦ, δι' ἀφανισμοῦ τοῦ δευτέρου **ο** συνεπείᾳ τοῦ τονιζομένου **-μὸς** καὶ μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ἀποβολὴν τοῦ ἑνὸς λ, ἔχομεν τὸν τελικὸν τύπον τῆς σκοπουμένης λέξεως **ὀφθαλμὸς** (= *«ὄργανον ὀξέως βλέπον»). Ἡ τελευταία αὕτη ἐκδοχὴ φαίνεται μᾶλλον πιθανή, διότι ὑπάρχει καὶ ὁ σχεδὸν ὁμοιόμορφος σχηματισμὸς τῆς λέξεως **σκινδαλμός**· ἤτοι τὸ θέμα ***σχιδ-** τοῦ **σχίζω** μετὰ τοῦ **ἄλος** παρέχει τὸ σύνθετον ***σχίδ - αλος** ἢ, κατ' ἐπίδρασιν τοῦ **σκίδναμαι κίδναμαι**, ***σκίνδ - αλος** (πρβλ. **σκίνδαρος** = ἀπρεπὲς σχῆμα) καὶ **κίνδ - αλος** (πρβλ. σκάπετος κάπετος, σκαρθμὸς καρθμός, σκίνδαφος κίδαφος, σκινδαψὸς κινδαψός, σκυρθάνιος κυρσάνιος, σπιθαμὴ πιθαμή), ἀναλογικῶς δὲ πρὸς τὸ **ξύλον**, διότι προφανῶς κατὰ τὴν κοπὴν ξύλων διασκορπίζονται οἱ **σχίδακες** (= τὰ πελεκούδια), προκύπτει ὁ τύπος **κύνδαλος** (= κίνδαλος, ξύλινος ἦλος) [41]· πρβλ. ξίφος καὶ Αἰολ. **σκίφος σκιφίδιον**. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα οἱ τύποι **σκίναξ κίνδαξ** (= ταχύς, εὐκίνητος, πηδηχτός) μετεσχηματίσθησαν ἐκ τοῦ ***σκίνδαλος κίνδαλος**. Ἀκολούθως ἐκ τοῦ ***σκίνδαλος** ἔχομεν: **σκινδάλαμος σχινδάλαμος σχισδάλαμος** καὶ **σκινδ - αλ - μὸς σχινδ - αλ - μὸς σχισδ - αλ - μός**. Πιθανῶς καθ' ὅμοιον τρόπον παρήχθη καὶ τὸ μεταγενέστερον **σκάνδαλος σκάνδαλον** ἐκ τοῦ ῥήμ. **σχάζω** (***σχαδ-jω** = σχίζω, ἀφήνω, ἐμποδίζω)· πρβλ. τὸ τοῦ Ἡσυχίου: «*σκάνδαλος· ἐμποδισμός*».

***

Ἐν συμπεράσματι: κατὰ τὰς ὡς ἄνω ἐτυμολογικὰς ἀποπείρας αἱ δυσχέρειαι δὲν αἴρονται καὶ αἱ ἀπορίαι παραμένουν· τὸ ὅλον πρόβλημα, διὰ τοὺς ἔχοντας βεβαίως συναφῆ διαφέροντα, δὲν λύεται κατὰ τρόπον ἀπολύτως πειστικὸν καὶ ἀναμφισβήτητον, ἀλλ' ἁπλῶς τίθεται ἐπὶ εὐρυτέρας βάσεως.

---

38) Πρβλ. «*τυφλὸν δὲ ἐν ὕδατι, ἐν δὲ τῇ αἰθρίῃ ὀξυδερκέστατον*» Ἡροδ. Β' 68, καὶ «*ὀφθαλμοὶ ὀξυωπέστατοι*» Ἀριστοτ. Περὶ τὰ Ζῷα Ἱστ. Α' 10, 2.

39) Γ. Ν. Χατζιδάκι: Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Ἀθῆναι 1902, τ. Α', σ. 539.

40) Ἔνθ. ἀνωτ.

41) Πρβλ. Ἡσυχ. «*κυνδάλη· παιδιά τις (...)· κυνδάλους γὰρ ἔλεγον τοὺς πασσάλους καὶ κυνδαλοπαίστην τὸν πασσαλιστήν*».

2. παρθένος

Τὸ παρ' Ὁμήρῳ κατὰ πρῶτον ἀπαντώμενον οὐσ. **παρθένος**[42] συνάπτεται ἐτυμολογικῶς πρὸς τὰ **πόρις πόρτις**[43] (= δάμαλις, καὶ μεταγενεστ. κατὰ μεταφ.: νεαρὰ κόρη) καὶ **εὐθένεια εὐθηνία**[44] (= ἀφθονία πράγματός τινος, καλὴ κατάστασις, εὐδαιμονία), θεωρούμενον ἄλλως ἀγνώστου προελεύσεως.

Παρὰ ταῦτα εἶναι δυνατὸν νὰ προκύψῃ νέα ἐτυμολογικὴ ἐκδοχή, ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψει χωρία τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὡς τὰ κάτωθι :

«ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται,
λαοὺς δ' οὐκ ἐπέοικε παλίλλογα ταῦτ' ἐπαγείρειν.
ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν τήνδε Θεῷ πρόες· αὐτὰρ Ἀχαιοὶ
τριπλῇ τετραπλῇ τ' ἀποτείσομεν, αἴ κέ ποθι Ζεὺς
δῷσι πόλιν Τροίην εὐτείχεον ἐξαλαπάξαι.»

Ὁμ. Α 125—129

«τῶ κε τάχ' ἠμύσειε πόλις Πριάμοιο ἄνακτος
χερσὶν ὑφ' ἡμετέρῃσιν ἁλοῦσά τε περθομένη τε.
ἀλλά μοι αἰγίοχος Κρονίδης Ζεὺς ἄλγε' ἔδωκεν,
. . . . . .
καὶ γὰρ ἐγὼν Ἀχιλεύς τε μαχεσσάμεθ' εἵνεκα κούρης»

Ὁμ. Β 373—377

«ἀμφὶ δὲ σὲ Τρῳαὶ καὶ Δαρδανίδες βαθύκολποι
κλαύσονται νύκτας τε καὶ ἤματα δάκρυ χέουσαι,
τὰς αὐτοὶ καμόμεσθα βίηφί τε δουρί τε μακρῷ,
πιείρας πέρθοντες πόλεις μερόπων ἀνθρώπων.»

Ὁμ. Σ 339—342

«. . . ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς·
ἐκ πόλιος δ' ἁλόχους καὶ κτήματα πολλὰ λαβόντες
δασσάμεθ', ὡς μή τίς μοι ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.»

Ὁμ. ι 40—42

«αἶψα μάλ' Αἰγυπτίων ἀνδρῶν περικαλλέας ἀγροὺς
πόρθεον, ἐκ δὲ γυναῖκας ἄγον καὶ νήπια τέκνα,
αὐτούς τ' ἔκτεινον·»

Ὁμ. ξ 263—265, ρ 432—434

«. . . . . πρὸς δ' ἔδραισιν Ἀσίδες
δμωαὶ στατίζουσ', ἃς ἔπερσ' ἐμὸς πατήρ»

Εὐρ. Ἠλ. 315—316

«ὄψῃ δαμασθὲν ἄστυ Θηβαῖον τόδε,
ὄψῃ δὲ πολλὰς αἰχμαλωτίδας κόρας
βίᾳ πρὸς ἀνδρῶν πολεμίων πορθουμένας.»

Εὐρ. Φοίν. 563—565

---

42) Πρβλ. «παρθένος αἰδοίη» Β 514, «παρθένοι ἀλφεσίβοιαι» Σ 593, «παρθένος ἠΐθεος» Χ 127, «ἐπὶ οὔ τοι ἔτι δὴν παρθένος ἔσσεαι·» ζ 33, παρθένος ἀδμὴς» ζ 109.

43) Πρβλ. «ἄγραυλοι πόριες» Ὁμ. κ 410, «πόρτιος ἠὲ βοός» Ὁμ. Ε 162.

44) Πρβλ. «Ἔστω δὴ εὐδαιμονία . . . εὐθηνία κτημάτων καὶ σωμάτων» Ἀριστοτ. Ρητ. 1, 5.

Ὁ σημασιολογικὸς δηλονότι συσχετισμὸς τῆς ἐννοίας «**κόρη, ἄλοχος, γυνή, δμωὴ**» πρὸς τὸ ρῆμα **πέρθω πορθέω** (= ἐκπορθῶ, καταστρέφω || λαμβάνω ὡς λάφυρον, ἁρπάζω κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν πόλεως) ἐπιτρέπει λόγῳ φθογγικῆς ὁμοιότητος καὶ τὴν ἐτυμογογικὴν σύνδεσιν τῆς λέξεως **παρθένος** πρὸς ἕνα τῶν τύπων τοῦ ὡς ἄνω ρήματος· ὡς πλέον δὲ πρόσφορος καὶ ἐνδεδειγμένος τοιοῦτος φαίνεται ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ ἐνεστῶτος: **οἱ περθόμενοι αἱ περθόμεναι** (πρβλ. Ὁμ. Β 374, Δ 291, Ν 816: «*ἁλοῦσά τε περθομένη τε*») — **τῶν περθομένων** (***περθομενάων**)· ἐκ τῆς γενικῆς πληθυντικῆς κατ' ἀνομοιωτικὴν ἀποβολὴν τῆς συλλαβῆς **ομ** (πρβλ. τὴν ὁμοιότητα: **ομ - εν**) δύναται νὰ προέλθῃ ὁ τύπος ***περθένων** (ἤτοι: ***περθομενάων** ***περθμενάων** ***περθενάων**), ἐξ οὗ διὰ συγκοπῆς (ἀφανισμοῦ) τοῦ πρώτου ε, καθ' ὅτι ὄντος βραχέος καὶ ἀτόνου, καὶ δι' ἀναπτύξεως τοῦ οὕτω σχηματιζομένου φωνηεντικοῦ $ρ_0$ ἔχομεν: ***πρ$_0$θένων** ***παρθένων**, ἀκολούθως δέ, ἐπειδὴ κατὰ κανόνα οἱ περθόμενοι αἰχμάλωτοι ἦσαν δι' εὐνοήτους λόγους νεαραὶ γυναῖκες, προκύπτει καὶ ἡ ἐνικὴ ὀνομαστικὴ εἰς γένος θηλυκόν: **ἡ παρθένος** (= *«**ἡ περθομένη, ἡ λαμβανομένη ὡς λάφυρον νέα καὶ ἄγαμος κόρη**»)[45]· πρβλ. **φέρ - ω *φερέ - τρα > *φρ$_0$έτρα > φαρέτρα** (Ὁμ. Α 45: «*ἀμφηρεφέα φαρέτρην*», φ 11: «*φαρέτρῃ ἰοδόκος*»), **πέρθομαι ἐπερθόμην *ἐπρ$_0$θόμην > ἐπραθόμην** (Ὁμ. ο 384: «*διεπράθετο πτόλις*»), **κείρω *κέ-κερ-μαι > *κέκρ$_0$μαι > κέκαρμαι.**

Ἡ ἀνωτέρω ἐκδοχή, ἐὰν ἐν προκειμένῳ δὲν ὑφίσταται σχέσις φαύλου κύκλου κατὰ τὴν πορείαν ἐπὶ τοῦ λίαν ἐπισφαλοῦς ἐδάφους τῆς ἐτυμολογίας, ἐνισχύεται ὑπὸ ἀναλόγων ἴσως σχηματισμῶν, ὡς:

ἱστάμενος ἀμφορεὺς (= *«**πλήρης οἴνου** ἀμφορεύς») ***στάμενος > στάμνος** ὁ καὶ **ἡ· φερομένη** προίξ· ***φερομενὴ > *φερμενὴ > φερνή· ἐστρωμένη** κλίνη· ***ἐστρωμενὴ > *στρωμενὴ > στρωμνή· βαλλόμενον** βέλος **τῶν βαλλομένων > *βαλλμένων > τὸ *βάλμενον > *βάλεμνον** καί, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ **βέλος, βέλεμνον· ἥδομαι ἡδομένη· *ἡδομενὴ > *ἡδομνὴ > ἡδονή· ἔδομαι ἐδομένη· *ἐδομενὴ τῶν *ἐδομενῶν > *ἐδομνῶν > ἡ *ἐδόμνη > *ἐδόνη > ἐδύνη** (Αἰολ.) καὶ **ὀδύνη**· πρβλ. ἡ φάγουσα (= φαγέδαινα)· **φημὶ φάω φάσομαι· *φάομαι *φαομένη > *φαομενὴ > *φαονὴ > φωνή· φλέγω *φλέγομαι· *φλεγομένη > *φλεγομενὴ > φλεγμονή· τείρω τειρόμενον τῶν τειρομένων > *τειρμένων > τὸ *τείρμενον > *τέρμενον > τέρεμνον** καὶ ***τέρμνον > τέραμνον** (= *«τρύπα», κατοικία).

3. ὄψομαι

Ἡ ἐν τῇ Νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ σημασία τοῦ μέλλοντος τοῦ «ὁρῶ» **ὄψομαι «τιμωροῦμαι διὰ τὰς ἁμαρτίας μου»**, ὡς εἰς τὰς φράσεις: **νὰ ὄψεσαι, ἂς ὄψεται,** ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ μου καθηγητοῦ κ. Ἀνδριώτη[46] εἰς τὴν

---

45) Πρβλ. διὰ τὸ πολλαπλοῦν τῆς ἀλλοιώσεως καὶ τὰς ὁμοίας ἁλματικάς: ***κελαινονεφὴς κελαινεφής, ἀμφι-φορεὺς ἀμφορεύς, τετρά-δραχμον τέτραχμον, πεντήκοντα > *πεντήντα > πενήντα, κουτσὸς καὶ κουλὸς *κουτσ-κουλός > κουζουλός**, κ.ἄ.τ.

46) Ν. Π. Ἀνδριώτη: **Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς**, Θεσσαλονίκη 1951 καὶ 1971.

ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν : «**ὑμεῖς ὄψεσθε**» [47]· πέραν τούτου ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ τοιαύτη ἀλλοίωσις τῆς σημασίας, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψει τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, ὡς καὶ ὑπὸ ἄλλων ἱστορικῶν πηγῶν, περὶ Βρούτου. Λέγεται δηλ. ὅτι ὁ Μᾶρκος Ἰούνιος Βροῦτος, καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκετο ἐν Μ. Ἀσίᾳ, εἶδεν εἰς κατάστασιν παραισθήσεως νὰ πλησιάζῃ εἰς τὴν σκηνὴν του τὸ φάσμα τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (δολοφονηθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 44 π.Χ., ὅτε καὶ ἀνεφώνησεν ἑλληνιστὶ τὸ γνωστόν : **καὶ σὺ τέκνον, Βροῦτε !**»), τὸ ὁποῖον ἀκολούθως ἐπετίμησε καὶ ἠπείλησεν αὐτὸν διὰ τῆς φράσεως : «**ὄψει με περὶ Φιλίππους**», [48] ἑλληνιστὶ ὡσαύτως προφερθείσης, —τὸ κοινῶς λεγόμενον : «**ὀψόμεθα εἰς Φιλίππους**» (ἤτοι : θὰ λύσωμεν τὰς διαφοράς μας εἰς Φιλίππους, θὰ τὰ ποῦμε, θὰ λογαριαστοῦμε ἐν καιρῷ τῷ δέοντι). Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους (42 π. Χ.) ἡττήθη ὁ Βροῦτος κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του, ὡς καὶ ἡ συνεπείᾳ τούτου ἐπισυμβᾶσα αὐτοκτονία του, ἠδύνατο — φαίνεται — κατά τινα εὐλογοφανῆ ἄποψιν νὰ ἐκληφθῇ ὡς δικαία τιμωρία διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ διαπραχθὲν ἔγκλημα.

Ἐντεῦθεν πιθανῶς καὶ ἡ ἰδιάζουσα σημασία τοῦ **ὄψομαι «θὰ τιμωρηθῶ, τιμωροῦμαι διὰ τὰς ἁμαρτίας μου»**· διότι οὐδαμοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εὕρηται τοιαύτη χρῆσις τοῦ **ὄψομαι** [49], τὸ δὲ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, τὸ καὶ ἀρχαιότερον κατὰ κοινὴν τῶν εἰδικῶν ὁμολογίαν, ἐγράφη ἐν πρωτοτύπῳ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 42–75 μ. Χ. [50] Καὶ ὁ Πλούταρχος βεβαίως ἤκμασε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ τὸ 80 μ. Χ. [51], ἀλλ' ἤντλησεν ἀναμφιβόλως πληροφορίας διὰ τὸ ἱστορικὸν ἔργον του ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως καὶ ἐξ ἄλλων παλαιοτέρων πηγῶν. Τὸ συγκεκριμένον ἄλλωστε γεγονός, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ὁ ἐν λόγῳ συγγραφεὺς περὶ Βρούτου, ἀνάγεται εἰς τὸ 44—42 π. Χ.· καὶ ἦτο κατὰ συνέπειαν πολὺ φυσικὸν νὰ εἶχε τοῦτο εὐρυτάτην διάδοσιν κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἔτη, ἀνεξαρτήτως τῶν πραγματικῶν ἢ μὴ αἰτίων τῆς φήμης· δὲν ἀποκλείεται δὲ σὺν

---

47) Βλ. Κατὰ Ματθ. 27, 4 : «*ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον. οἱ δὲ εἶπον· τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει. καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ ἀνεχώρησε καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο*»· Κατὰ Ματθ. 27, 24 : «*ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· ὑμεῖς ὄψεσθε.*»· Πράξεις 18, 15 : «*εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί· κριτὴς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι*».

48) Πλουτ Βρουτ. 36 : «*Ὁ δὲ συλλογιζόμενός τι καὶ σκοπῶν πρὸς ἑαυτόν, ἔδοξεν αἰσθέσθαι τινὸς εἰσιόντος· ἀποβλέψας δὲ πρὸς τὴν εἴσοδον, ὁρᾷ δεινὴν καὶ ἀλλόκοτον ὄψιν ἐκφύλου σώματος καὶ φοβεροῦ, σιωπῇ παρεστῶτος αὐτῷ. τολμήσαντος δ' ἐρέσθαι, «τίς ποτ' ὤν» εἶπεν «ἀνθρώπων ἢ Θεῶν, ἢ τί βουλόμενος ἥκεις ὡς ἡμᾶς;» ὑποφθέγγεται δ' αὐτῷ τὸ φάσμα «ὅ σὸς ὦ Βροῦτε δαίμων κακός· ὄψει δέ με περὶ Φιλίππους». καὶ ὁ Βροῦτος οὐ διαταραχθεὶς «ὄψομαι» εἶπεν.*»

49) Βλ. Ed. Hatch - H. Redpath : Concordance to the Septuagint, Graz - Austria 1954, τόμ. Β', σ. 1005 κέξ.

Ἐπ' αὐτοῦ σημειωτέον ὅτι τὸ ἐν Βιβλ. Βαρούχ (κεφ. 4, 25) χωρίον : «*κατεδίωξέν σε ὁ ἐχθρός σου, καὶ ὄψει αὐτοῦ τὴν ἀπώλειαν ἐν τάχει καὶ ἐπὶ τραχήλους αὐτῶν ἐπιβήσῃ.*» ἐκφράζει ἀσφαλῶς παρόμοιον νόημα· ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ ἐκφορὰ τοῦ «ὄ ψ ε ι» δὲν εἶναι ἀπόλυτος, καὶ ἡ σημασία τῆς τιμωρίας συνάγεται ἐκ τοῦ ἀντικειμένου «ἀ π ώ λ ε ι α ν»· πρβλ. τὸ τῆς ὁμιλουμένης : «*θὰ δῇς τί θὰ πάθῃς*».

50) Βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα : Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, Ἀθῆναι 1958, σ. 18 κέξ.

51) Βλ. A. Lesky : Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας (Μετάφρ. Α. Γ. Τσοπανάκη), Θεσσαλονίκη 1964, σ. 1110 κέξ.

τοῖς ἄλλοις νὰ εἶχε τύχει καὶ ἐμμέσου τοὐλάχιστον ἐπιδοκιμασίας λόγῳ πολιτικῆς σκοπιμότητος ὑπὸ τῶν τότε κρατούντων, — ἐν συναρτήσει πάντοτε πρὸς τὸν ἀπόλυτον συμβιβασμὸν τοῦ ἐθνικῶς μειοδότου Πλουτάρχου ἔναντι τῆς Ρωμαϊκῆς παντοκρατορίας, τὴν ὁποίαν μάλιστα οὗτος ἐπινεύσει τῆς μεγίστης εὐρυμαθείας του ἐθεώρει ἔργον λυσιτελὲς καὶ ὑπὸ θείας τινὸς προνοίας ἐλαυνόμενον ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ὑποδούλων λαῶν.

Παρατηρητέον ἐξ ἄλλου ὅτι κοινὴ μοῖρα συνδέει ἐκ παραλλήλου τὰς πλέον δραματικὰς πράξεις τοῦ Βρούτου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Ἰούδα, ὡς καὶ τοῦ Ποντίου Πιλάτου, ἀφ' ἑτέρου: ὁ Βροῦτος πρωτοστατεῖ εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ τέως εὐεργέτου καὶ προστάτου του Καίσαρος καὶ μετὰ τὴν ἥτταν του ὁδηγεῖται ἐλλείψει ἰδανικῶν εἰς ἑκούσιον θάνατον· ὁ Ἰούδας προδίδει τὸν Διδάσκαλόν του ἀντὶ τριάκοντα ἀργυρίων καὶ ὁ Πιλᾶτος παρὰ πᾶσαν ἔννοιαν δικαίου ἐγκαταλείπει ἀπροστάτευτον τὸν Σωτῆρα εἰς τὸ ἔλεος τῶν σταυρωτῶν του· καὶ οἱ δύο αὐτοκτονοῦν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἀφυπνισθείσης συνειδήσεώς των. Προκύπτει ὅθεν ἀβίαστον τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τοιαύτη σύγκρισις, καὶ κατ' ἀκολουθίαν συνταύτισις τοῦ Βρούτου μετὰ τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Πιλάτου, ἐπέφερε καὶ τὴν ἀνάλογον ἐν τῇ φράσει «**ὄψει με περὶ Φιλίππους**» ἀναγνώρισιν τοῦ **ὄψομαι**, καὶ τὴν τελικὴν καθιέρωσιν τῆς σημασίας «**εἶμαι ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις μου, τιμωροῦμαι ὡς ὑπεύθυνος διὰ τὰς ἁμαρτίας μου**», κατὰ τὸ ἀξίωμα «usus est norma loquendi».

Δύναται βεβαίως νὰ ἀντιταχθῇ ὡς ἐπιχείρημα τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἔχει ἐξακριβωθῇ ἀπολύτως καὶ κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀντιρρήσεις, ἐπὶ τῇ βάσει ἀδιασείστων ἱστορικῶν τεκμηρίων, τὸ εἶδος τοῦ θανάτου τοῦ Βρούτου καί, κατὰ μείζονα λόγον, τοῦ Ποντίου Πιλάτου· ἀλλ' εἶναι ἐξ ἴσου ἀναμφισβήτητον ὅτι εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνθρώπων προέχουν τὰ θρυλούμενα μᾶλλον περὶ τῶν πραγμάτων ἢ αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα· διότι, ὡς ὁ ἀνυπέρβλητος Θουκυδίδης διδάσκει, «*οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται*».